

„Monasterium de Erche situm in insula loci secreti“

Ercsi monostorának története

Vida Beáta
SZTE–BTK

Történettudományi Doktori Iskola Medievisztika Program

Ercsi falu és a szigeten található Szent Miklós tiszteletére felszentelt kolostor történetével napjainkig több szerző is foglalkozott.¹ Leopold Janauschk brünni születésű ciszterci szerzetes, a rend történésze, összefoglaló munkájában tárgyalta Ercsi monostorát is. Felsorolta annak ismert megnevezéseit és a szakirodalom alapján néhány sorban összefoglalta történetét is.² Fuxhoffer Damján írásában azt is megemlítette, hogy a XV. században a monostort az ágostonosok kapták meg, bár a szerző annak alapítását 1260-ra teszi.³ Bél Mátyás a Csepel-sziget leírása során emlékezett meg az Újfalusi szigetről. Beszámolt egy templomról, ami egykor szép építmény volt, a látogatása során viszont csak romokat talált, Boldog Margit szentélyével azonosította.⁴ Rómer Flóris 1864-ben és 1874-ben készült rajzai és kutatásai is felkeltették az érdeklődést a monostor iránt.⁵ Fejér vármegye történetét feldolgozó több kötetes munkájában Károly János is hosszasan taglalta Ercsi történetét, bár az apátsággal nem foglalkozott részletesen.⁶ Entz Géza a Pest megyei régészeti topográfia munkái során bukkant rá Ercsi kőfaragványaira, s ezt követően publikálta is kutatásait.⁷ A Műemlékvédelem című folyóirat 2011-ben megjelent egyik számának tanulmányait nevezhetnénk az Entz megkezdte kutatás folytatásának is, mivel a szerzők írásait ennek elepülésnek szentelték (Lövei Pál, Marosi Ernő, Bardoly István, stb.). Történészek sora foglalkozott érintőlegesen Ercsi múltjával, az egykori bencés kolostor nem csak lexikonok oldalain bukkant fel,⁸ a szerzetesi élet mozzanataival is többször találkozhatunk szakmunkákban.⁹ A

---

¹ A felsorolt szakirodalmat nem fontossági, hanem kronológiai sorrendben közlöm.

² JANAUSCHKE 1877. 249.

³ FUXHOFFER 1858. II. 93. 209.

⁴ BÉL 1977. 135.

⁵ Bardoly István ebből kiindulva összegyűjtötte az Ercsivel kapcsolatos XVIII–XX. századi leírásokat is, amelyek az egykori monostorról tudósítanak. BARDOLY 2011. 207–211. Matolai János, Láng György, Rómer Flóris, Arányi Lajos, Entz Géza, Kozák Károly leírásait és jelentéseit publikálta.

⁶ KÁROLY 1901. 66–98.

⁷ ENTZ 1965. 241–246.

⁸ Marosi Ernő–Sümegei József: Karthauzi rend. In: KMTL 332.; Török József: Kartauziak. In: MAMÚL V. 137–140.; PUSKELY 1995. 514–520.; PUSKELY 1998. 621–629.; Ercsi kolostoráról Piti Ferenc: Ercsi. In: KMTL. 188.; GYÖRFFY 1987. 360–361.; PARADISUM 2001. 381–382.

⁹ BÉKEFI 1891.; CSÁNKI 2002.; DEDEK 1889.; FUXHOFFER 1858.; HERVAY 1984.; LÉKAI 1991.

településről két monográfia is született. 2010-ben jelent meg Miklós Gergely nagyszabású munkája, amiben a falu múltjával foglalkozott a legrégebbi időktől egészen napjainkig.¹⁰ Elődje Hetényi István volt, aki egy terjedelmes tanulmány mellett szintén megjelentette könyv formájában Ercsi múltjáról szóló írását.¹¹

Az építmény bencés kegyúri, nemzetségi monostornak épült, így valószínű, hogy eredetileg kéttornyos homlokzatú, háromhajós bazilikáról lehetett szó. Bél Mátyás leírásában kereszthajót is említett, ez valószínűleg csak a későbbi időkben lett hozzáépítve a templomhoz, amely ciszterci szokásokra enged következtetni – állításait a legújabb kutatásnak sikerült alátámasztania.¹² Művészettörténészek és régészek több helyen is foglalkoztak az apátság kőfaragványával, mivel az épületegyüttesből más elemek nem maradtak fenn. Entz Géza a palmettás faragványokat párhuzamba állította a XII. századi székesfehérvári, somogyvári és pécsi kőfaragóműhelyekkel. A formai vizsgálatok elvégzése után a szerző arra a megállapításra jutott, hogy Ercsi monostora az összes korabeli királyi, vagy a királlyal szoros kapcsolatban lévő építőműhellyel rokon, ami különös jelentőséget biztosított Tamás nádor alapításának.¹³ Megállapításai egybevágóak azzal a feltételezéssel, hogy a monostor alapítóját valóban eltemethették az intézmény sekrestyéjében (!), amennyiben az épület már valóban tető alá került. A legújabb megállapítások sem mondanak ellent az 1960-as években végzett kutatásnak.¹⁴

Lássuk hát a monostorra vonatkozó történeti adatokat: Ercsi település létrejöttének pontos idejét nem ismerjük, a falu nyomait sem sikerült még megtalálni, mivel a sűrűn lakott településen nem lehetséges a módszeres régészeti kutatás. De a XII. században már bizonyosan létezett, mivel Tamás nádort 1186-ban az Ercsi-szigeten épített monostor sekrestyéjébe temették.¹⁵ Az egykori monostor a Duna bal partjához közel álló szigeten volt, ami a folyó szabályozásának köszönhetően ma már a Csepel-szigetbe olvadt.

A monostor építetője a terület birtokosa, Tamás nádor volt, akivel 1185 és 1186 között találkozhatunk ebben a tisztségben.¹⁶ Arról, hogy ő volt a monostor alapítója, IV. Béla király 1269. október 3-án kelt okleveléből tudunk, ahol mint egykori nádort („Thomas quondam palatinus fundator monasterii de Erchy“) nevezi meg őt az uralkodó.¹⁷ Az említett nádort a

---

¹⁰ MIKLÓS 2010. 409.

¹¹ HETÉNYI 1985. 69–127.; HETÉNYI 1987. 431.

¹² ENTZ 1965. 242.; BÉL 1977. 135.; BODÓ–FARBÁKYNÉ 2011. 169–170.

¹³ ENTZ 1965. 243. 245.

¹⁴ LŐVEI 2011. 161–162.

¹⁵ MIKLÓS 2010. 93.; BODÓ–FARBÁKYNÉ 2011. 163.; Rupp Jakab 1260-ra teszi a kolostor keletkezését: RUPP 1870. 253.

¹⁶ Tamás nádorról bővebben: WERTNER 1898. 75–76.; 1185: RA I/1 139. WENZEL I. 78.; 1186: RA I/1 142., 143., 144., 146.; WENZEL VI. 161., 162., 164.; ZSOLDOS 2011. 16.

¹⁷ RA I/3. 1617. DL 200023.; BAKÁCS 1982. 113.; CSÁNKY 1936. 89.; GYÖRFFY 1987. 361.;

szakirodalom azonosítja azzal a Tamás fehérvári ispánnal, aki 1183-ban két alkalommal szerepelt a forrásokban ebben a tisztségben.¹⁸ A későbbi nádor temetkezési helyéül választotta az általa alapított bencés apátságot,¹⁹ mint azt a XV. századi somogyvári formuláskönyv egy utólagos betoldásából tudjuk. Entz Géza hívta fel rá a figyelmet, mivel Wertner Mór ezt nem ismertette az Árpád-kori nádorokat felsorakoztató tanulmányában.²⁰ Az adat megerősíti azt, hogy IV. Béla király 1269-ben kelt oklevelében a „Tamás volt nádor“ az 1186-ig működő Tamás nádorral azonos, mivel 1163-ból is ismerünk egy, IV. István nádoraként szereplő Tamást.²¹

A bencés kolostor az évszázadok során többször elnéptelenedett, ezért adományokkal próbálták felvirágoztatni. Hervay Ferenc Levente és Romhányi Betrix szerint II. András király 1208 körül a ciszterci rendnek adományozta²² Az oklevél szerint Szent Miklós-szigete a Clairvaux-iak tulajdonába került,²³ konkrétan Toplica leánykolostora lett, de 1211-ben kiűzték onnan a ciszterci szerzeteseket. A rend generális káptalanjának publikált feljegyzéseiből tudjuk, hogy 1211-ben Heiligenkreuz apátját megbüntették a clairvaux-i szerzetesek elűzése kapcsán. Miután elűzték őket, a heiligenkreuziak belopakodtak a szigetre és mindenfélét elvittek onnan, amit utóbb vissza kellett adniuk. Három napig kenyéren és vízen kellett élnie, mivel beavatkozott az „insula Thomae in Hungaria“ kolostor ügyeibe Szent Bernát apátságának apátja engedélye nélkül.²⁴ A következő oklevelünk 1225. december 24-én kelt. Ebben Gyula nádor a Hont megyei Ság falu ügyében olyan ítéletet hozott, amely szerint Lőrinc garamszentbenedeki apátnak esküt

---

KUMOROVITZ 1953. 212.

¹⁸ RA I/1. 136., 138. Az adatok időben követik egymást, valamint az ercsi monostor is az említett megyében volt. A Tamás által adományozott váli tized is itt található, ott volt birtokos.

¹⁹ ENTZ 1965. 241.; VIDA 2011.27.

²⁰ Részletesebben a formuláskönyvről: BÓNIS 1957. 117–133.

²¹ WERTNER 1898. 75. IV. Istvánnal együtt bukott a nádora is, így szinte biztos, hogy nem azonos a későbbi Tamással. Legújabbban: ZSOLDOS 2011. 16.

²² Szentpétery Imre tévesen 1222 körülre datálta az oklevelet. RA I/1. 389. Hervay Ferenc munkájában az 1207/8 éveket adja meg: HERVAY 1984. 98. Romhányi Beatrix 1208-ra teszi az eseményeket. ROMHÁNYI 2000. Wenzel Gusztáv pedig 1213-ra datálja: WENZEL XI. 71. Így KÁROLY 1901. 452. „*Andreas Dei gracia Hungarie Rex ... universitati vestre notum esse cupimus, quod insulam Beati Nycholai de Erchy Deo et Beate Marie et Domui Claraevallensi devote contulimus, et terram Toplice et Gorre secundo scripto confirmavimus testimonio.*“

²³ A ciszterci rend kolostorainak védőszentje Szűz Mária volt, de azúttal a ciszterciek megőrizték az egykori bencés apátság Szent Miklós-patrocíniumát VIDA 2011. 21., 27. Mivel csak rövid ideig volt a cisztercieké, talán nem gyökeresedett meg az új patrocínium. Később, 1253 után valóban megőrzik a szent Miklós patrocíniumot, ld. HERVAY 1984. 99.

²⁴ Az egyetlen forrás, ami Tamás szigetének nevezi a kolostort, utalva annak alapítójára. „*Abbas Sanctae Crucis, qui Insulam Thomae in Hungaria, expulsis monachis Claraevallis minus discrete cum suis subintravit, tribus diebus sit in levi culpa, uno eorum in pane et aqua, et de eodem loco deinceps non se intromittat absque licentia abbatis Claraevallis. Res autem Claraevallis, quas vel ipse vel sui abstulerunt, Claraevallensibus integre restituere non retardent.*“ SC 1211:13. HERVAY 1984. 98.

kellott tennie János, a Szent Miklós-szigetén található egyház apátja és a konvent előtt. Az eskütétel az ítéletnek megfelelően meg is történt.²⁵ Noha az oklevélből nem derül ki, hogy a Szent Miklós szigetén található kolostor melyik rendhez tartozik, ráadásul az oklevél hátlapján egy XV. századi megjegyzés szerint a szegedi Szent Miklós templomról van szó, mégis a kutatások jelen állása szerint az az ercsi kolostorra vonatkozik.²⁶ 1233-ban a beregi egyezményben is találkozhatunk Ercsi kolostorával, amikor II. András 1000 tömb kőst rendelt az apátságának.²⁷

Az ezt követő időszakról csak a pápai kúriának köszönhetően maradtak ránk a Szent Miklós kolostorral foglalkozó források. IX. Gergely pápa 1236. június 19-én kelt leveléből megtudjuk, hogy megbízta a pécsváradi, tihany és ercsi apátokat azzal, hogy vizsgálják ki a bizerei apát megölésének körülményeit.²⁸

A korszakban az apátság ismét elnéptelenedett és IV. Béla kívánságára 1238. augusztus 8-án a pápa elrendelte, hogy a bencés apátságot, amely a sziget belsejében fekszik („monasterium de Erche ordinis Sancti Benedicti situm in insula loci secreti“), adják a karthauzi rendnek.²⁹ A Magyar Királyság területén ekkor történt először kísérlet a rend letelepítésére, s így Ercsi lehetett volna a hazai karthauziak központja.³⁰ Valószínűleg a tatár pusztításnak köszönhetően nem maradtak hazánkban a szerzetesek: IV. Ince pápa 1253. évi okleveléből ugyanis tudjuk,³¹ hogy István esztergomi érsek a toplicai ciszterci apátot bízta meg Ercsi kolostorának újbóli benépesítésével. A karthauziak³² megkapták ugyan Ercsi elpusztult nemzetségi monostorát, de nem valószínű, hogy a monasztikus élet is elkezdődött a romos épületekben – szerzetesek helyett a tatárok jelentek meg a falak között.

1269. október 3-án kelt, már korábban említett oklevelében IV. Béla király a veszprémi püspökségnek visszaadta jogtalanul elvett javait, többek között a váli és dörgicsei tizedeket, melyeket egykor Tamás nádor az általa

---

²⁵ Az oklevélről és az eseményekről bővebben: PETROVICS 1981. 37–43.; SOLYMOSSI 1996. 483–484.

²⁶ „Ego abbas Laurencius. et frater meus presbiter Petrus, necnon curialis comes meus P. in Scyget in templo Sancti Nicolay confessoris, si iurarem, terram sic possideremus, mediante pristaldo Nemel. Quod nos propter nostrum ius fecimus; quia in dicto loco coram abbate Ioanne et universo capitulo iuramenti voces emisimus.” MES I. 275. Richard Marsina feltünteti az oklevél hátlapján lévő megjegyzést: CDSL I. 306.; WENZEL XI. 128. DL 117.

²⁷ „Ecclesia de Hercz mille zuanos“ MES I. 346.

²⁸ THEINER 1859. 288.

²⁹ DEDEK 1889. 80.

³⁰ THEINER 1859. 292.

³¹ Miklós Gergely szerint ebből az oklevélből értesülünk először arról, hogy a kolostort Szent Miklós püspök tiszteletére szentelték fel. MIKLÓS 2010. 96.; VIDA 2011. 15.

³² TÖRÖK 2003. 177–183. A karthauzi rendről Török József több munkájában is beszámolt, Legeza Lászlóval pedig közösen egy színes képekkel ellátott könyvet is kiadtak. TÖRÖK 1990. 202.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 63.

alapított monostornak adományozott.³³ Ez az eset valószínűleg nem okozott nagy megrázkódtatást a ciszterci rend kolostorának életében, ugyanis a következő évben jeles esemény részeseivé váltak a szerzetesek. A rendi generális káptalan egy új apátság alapításának felülvizsgálatával bízta meg Ercsi apátját. A Mojs nádor által alapított Ábrahámot Zirc és Ercsi apátjai tekintették meg, majd az a pilisi ciszterci kolostor fiúja lett.³⁴

A generális káptalan feljegyzéseiből nem rajzolódik ki egyértelmű kép a magyarországi ciszterci kolostorokkal kapcsolatban. Két évvel az ábrahámi apátság alapítása után Szentgotthárd apátjának kellett vizsgáldnia Ercsi ügyében. A kolostornak már tíz éve új apátja van, de az még soha jelent meg a generális káptalan színe előtt – ezért ha az nem tud szabályos okot adni mulasztására, meg kell őt fosztani tisztségétől.³⁵ Ezt az esetet akár türelempróbának is nevezhetnénk, mivel a magyar apátoknak a rend nemzetközi fóruma már így is sok kiváltságot adott, hiszen a nagy távolság miatt nekik csak minden harmadik évben kellett részt venniük a káptalan ülésén. Ráadásul egy 1259-ben kelt rendelet alapján tudjuk, hogy a tatár pusztítás miatt többen is elhanyagolták ezt a kötelességüket. Mindezekért többek között a magyar apátokat is kötelezték arra, hogy vizitátoraik útján igazolják, valóban a veszély miatt nem jelentek meg a gyűléseken.³⁶ Ennek ellenére még 1266-ban is arról értesülünk, hogy az új zirci apát még sohasem vett részt a káptalanon, a péterváradi apát sem az előírt időben jelent meg.³⁷ Három évvel később a pilisi kolostorba több vizitátort is küldtek, hogy azok a generális káptalan tekintélyével javítsanak a kialakult helyzeten. Ennek ellenére valószínűleg a szerzetesi élet nem hanyatlott, mivel ezután az

---

³³ Az oklevélnek több átirata is ismert: 1330. február 14. (András erdélyi püspök, DL 40571), 1340. szeptember 19. (Tihanyi konvent DL 50256).

³⁴ „*Inspectio loci in quo intendit fundare abbatiam monachorum comes Palatinus, de Bocham et de Archis abbatibus committitur auctoritate Capituli generalis, qui ad locum personaliter accedentes, pensatis omnibus quae secundum Deum et Ordinem sunt pensanda, illuc conventum introducant, si viderint expedire, non expectata ulteris licentia Capituli generalis, et sit filia de Pilis.*” SC 1270:70.

³⁵ „*Item, auctoritate Capituli generalis committitur abbati de Sancto Godardo ut ad abbatiam de Archis personaliter accedens, si invenerit quod abbas dicti loci per decennium abbatizaverit et quod numquam venit ad Capitulum generale, ipsum auctoritate Capituli generalis absolvat ab officio abbatiae, nisi causam legitimam praetenderit quare venire non potuit ad dictum Capitulum generale, quam excusationem si legitima fuerit dictus abbas de Santo Gothardo anno sequenti deferat Capitulo generali.*” SC 1272:37.

³⁶ „*Sententia anno praesenti contra abbates qui tempore quo tenentur ad Capitulum generale non venit edita, temperatur in hunc modum quod de Ungaria, de Polonia et de Livonia abbates, qui propter metum Tartarorum non veniunt, ut tenentur, pro excusatis habeantur, dummodo ipsorum visitatores dictum metum generali Capitulo per litteras insinuent esse iustem.*” SC 1259:4.

³⁷ „*Cum ad aures Capituli generalis pervenerit quod abbas de Bocham numquam venerit ad ipsum Capitulum generale ... abbas vero Bellifontis venire contemserit temporibus constitutis, committitur patribus abbatibus quod auctoritate Capituli generalis contra ipsos procedant secundum Ordinis instituta.*” SC 1266:25.

apátság testvéreket küldött Ábrahámba, hogy ott új közösséget hozzanak létre.³⁸ A negatív kép ellenére a ciszterci rendnek ebben az időszakában, a magyarországi kolostor alapítások végén, nem beszélhetünk krízisről. Ezt mutatja az 1271. évhez köthető bejegyzés is, miszerint az uralkodó személyesen kérte a generális káptalantól a tihanyi apátság inkorporációját.³⁹

A XIV. század első felében még találkozunk ercsi apátjával, akit egy 1318-ban lezajlott beiktatáson volt jelen.⁴⁰ Szintén megemlítik őt a budai káptalan jelentésében, amikor 1332. február 14-én az apátság birtokaival határos Aggszentpéter birtok⁴¹ összes szomszédját összehívva be kellett volna azt járni a régi határok mentén.⁴² A pápai tizedszedők számadásaiban is találkozhatunk Ercsi apátságával, sőt, még az apát, Henrik nevét is feltüntették.⁴³

Az ezt követő időkről nem maradtak ránk okleveles források. Békefi Remig, egykori zirci apát, a rend magyarországi történetéről írt munkáinak egyikében publikálta a reini ciszterci apátság levéltárának egyik forrását. Waldsteini Sigfrid reini apát jelentéséről van szó, akit Nagy Lajos kért fel a hazai apátságok vizitációjára. Ebből megtudjuk, hogy a kolostor 1357-ben szinte üresen állt. Az apátot nem találta otthon, de még csak fogadalmas szerzetessel sem találkozott. Hiteles tanúk szerint erről az előjáró tehetett, ezért őt leváltotta és visszaküldte az anyakolostor apátjához.⁴⁴ A vizitátor jelentésének köszönhetően betekintést nyerünk a ciszterci rend életébe a XIV. századi Magyarországon. A levél a szomorú helyzet mellett elárul még egy fontos információt. Sigfrid tanácsokat is adott az uralkodónak, hogyan lehetne javítani a kialakult rossz helyzeten. Megjegyezte, hogy az apátságokba nemcsak magyar, hanem más nemzetiségű tagokat is fel kellene venni.⁴⁵ Említésre méltó, hogy a későbbi, úgynevezett commendátori

³⁸ „Cum multo mala relata sint Capitulo generali de abbate Pelisii, qui ipse nec venit ... patri abbati committitur qui ipse ad locum personaliter accedens assumto sibi aliquo abbatum numero, tam filiam suam quam derivationem dictae filiae visitet, corrigat et reformat“ SC 1269:32.

³⁹ „Cum vir illustrissimus dominus rex Hungariae monasterium Lyconiense incorporati Ordinis petierit, et ut sit propria filia Cistercii, auctoritate Capituli generalis committitur domino Cistercii ut de inspectoribus seu de conventu vel aliquibus monachis illuc transmittendis facit quod secundum Deum et Ordinem melius et utilius viderit expedire“ SC 1271:15.

⁴⁰ AOKLT V. 182. 208.; FEJÉR VIII/2. 45.; DF 238661

⁴¹ „Zakapon possessio“ Bővebben GYÖRFFY 1987. 406. Szeretnék köszönetet mondani Almási Tibornak az azonosításhoz nyújtott segítségért.

⁴² DF 281808. KUBINYI 1888. 74.

⁴³ MONVAT I/1. 196.

⁴⁴ HERVAY 1984. 98.; BÉKEFI 1898. 254. XI. „Item denuo ad Danubium redeuntes, in monasterio de Erchis venimus, ubi abbatem tunc absentem, sed monachum aliquem professum non reperimus. Scilicet monasterium in omnibus collapsum, quod pro magna parte negligencie ipsius abbatis ex fidedignorum testimonio imputavimus. Unde ipsum ab officio abbacie deposuimus et ad Toplicam abbati suo remisimus.“ A vizitáció körülményeiről: BÉKEFI 1898. 69–75.

⁴⁵ „Unum videlicet, quod de cetero in omnibus monasteriis Ungari, sicut et alie nationes recipiantur.“ BÉKEFI 1898. 257.

időszakból szinte semmilyen adattal nem rendelkezünk az ercsi kolostorról. Az apátok felbukkantak a birtokviszonyokat tisztázó oklevelekben, majd a pápai tized beszédese során, de Sigfrid apát vizitációjának idejére az intézmény már hanyatlásnak indult.⁴⁶

A kutatók szerint Ercsi közvetlenül a pápa kegyurasága alá tartozott, ami nehezen elképzelhető egy magánalapítású kolostor esetében, de világi hatalmi tényezők mindenképpen befolyásolták sorsát, hiszen a „legmagasabb körökben“ próbálták meg megmenteni az intézményt – adományokkal, kiváltságokkal.⁴⁷ Feltételezhetjük, hogy a XIV. század során az apátság kikerült a hatalmi érdekszférák látóköréből, de a válságot okozhatták az épületeket körülvevő természeti viszonyok is – mocsarak, ártéri erdők, illetve a gyakori árvizek. A Duna vízgyűjtőjéhez tartozó folyók árvizeit elemző rekonstrukciók nagyrészt elbeszélő forrásokra és városi számadásokra épülnek, bár Magyarországon elbeszélő források csak a XV. században, kivételes esetben tartalmaznak árvízi információkat. A középkori városi számadáskönyvek a Duna mentén csak kevés esetben maradtak fenn. A kor ismert árvizeinek mintegy egynegyede Duna árvíz, bár Ercsivel kapcsolatban nem maradtak fenn források semmilyen természeti katasztrófát illetően sem.⁴⁸

IX. Bonifác pápa 1400. december 16-án Úrnapijára búcsút engedélyezett a templomot látogatóknak.⁴⁹ Ennek a célja az volt, hogy a kisebb, elszegényedett egyházak bevételhez jussanak. Érdekesé teszi ezt az oklevelet az is, hogy a pápa engedélyezte a ciszterci rend szabályaival ellentétes módon, hogy a rend tagjai négy napig részt vegyenek a gyóntatásban. A fehér szerzetesek ugyanis a rend szabályainak megfelelően elzárkóztak a külvilágtól, nem vettek részt a lelkipásztori tevékenységben. A magyarországi magánalapítású kolostorok száma is ezt mutatja – azon kívül, hogy a generális káptalan és az anyaapát fennhatósága alá tartoztak, a kegyurak jogait korlátozták – nem voltak népszerűek az urak körében. Nemcsak a temetkezés lehetőségét minimalizálták, falaikon belül legfeljebb az alapító lelt halála után örök nyugalomra, de a környező falvak lakosai

---

⁴⁶ A ciszterci apátságokról az Anjouk korában és viszonyokról a pápai kúriával bővebben: BÉKEFI 1898. 65–80.

⁴⁷ MIKLÓS 2010. 98.

⁴⁸ KISS 2007. 271–282.; KISS 2011. 43–55. Bővebben a Duna árvizeiről: KISS 2012.

⁴⁹ MREV III. 115.; MONVAT I/4. 355.; ZSO II/1. 707. „*Ecclesia monasterii sancti Nicolai de insula Erchi, Cisterciensis ordinis, Vesprimiensis diocesis, a Christifidelibus congruis honoribus frequentetur et etiam conservetur ... omnibus vere penitentibus et confessis, qui in festivitate corporis Christi ... prefatam ecclesiam devote visiterint, et ad conservationem ipsius manus porrexerint adiutrices, illam indulgentiam et remissionem peccatorum annuatim auctoritate apostolica concedimus, ... in die ascensionis domini nostri Jesu Christi a ... visitantes quomodolibet consequuntur. Et nichilominus, ut abbas dicti monasterii ... sex presbyteros idoneos ... in confessores eligere possit ... qui confessiones quarumcumque personarum per quatuor dies, proxime precedentes diem predictae festivitatis corporis Christi.*”

számára sem tartottak istentiszteletet, így a gyóntatásban sem vettek részt. Tehát azon kevesek, akik megengedhették maguknak egy kolostor alapítását, nem preferálták a rendet. Ezért az ország területén nagyon kevés ciszterci apátsággal találkozhatunk, különösen szembetűnő ez, ha összehasonlítjuk a környező országokban kialakult helyzettel és a többi monasztikus rend kolostorainak számával.⁵⁰

A XV. század valóban krízisnek mondható a rend életében, ez jól megfigyelhető a generális káptalan határozataiban is. 1411-ben elrendelték, hogy minden magyarországi apát tanulókat küldjön a bécsi „studium generale”-ra.⁵¹ Még ugyanebben az évben a káptalan konstata, hogy a monostorok anyagiakban és lelkiekben is szomorú viszonyok között sínylődnek, ezért azok vizitációjával és megreformálásával ismét megbízta a reini apátot,⁵² de ez a helyzet 1413-ra sem javult, sőt, engedményeket kaptak a magyar apátságok.⁵³ Ezek közé tartozott az is, hogy 6 évig nem voltak kötelesek megjelenni a generális káptalanon, ha az előző évi rendeleteket betartják.⁵⁴ A ciszterci rendi fórum ekkor külön Ercsi apátjáról is megemlékezett. A vizitátornak meg kellett győződnie arról, hogy az egykori apát, Roseler János, az apátságtól kapott jövedelmét jogosan kapja, avagy nem.⁵⁵

---

⁵⁰ Bővebben: PUSKELY 1998. 236–238.; VIDA 2011. 10.

⁵¹ „Ad promovenda generalia nostri Ordinis studia in quibus personae Ordinis in theologicis doctrinis ad honorem Dei et Ordinis decorem illustrantur, generale Capitulum diligenter intendentes ordinat, statuit et diffinit quod omnes et singuli abbates monasteriorum in Austria ... et de regno Hungariae, qui ad mittendum studentes secundum Ordinis statuta sunt obligati, suos studentes mittant ad studium generale Viennense sub poenis in statutis papalibus et Ordinis contentis” SC 1411:29.

⁵² „Relatum est Capitulo generali quod monasteria nostri Ordinis in regno Hungariae constituta tam in temporalium administratione quam in spiritualium observantia plurimum defecerunt, et quaedam ex eis per personas extraneas, quae non sunt de gremio nostri Ordinis, violenter occupata, unde generale Capitulum paternaliter permotum committit reformationem omnium et singulorum monasteriorum utriusque sexus nostri Ordinis in regno Hungariae constitutorum abbati de Runa, praecipiens eidem et iniungens quatinus per se vel per alium per ipsum substituendum omnia et singula dicta monasteria et personas regulares dictorum monasteriorum visitet et reformet in plenaria Capituli generalis, et quaecumque in dictis monasteriis et in personis regularibus eorumdem, corrigenda, instituenda et destituenda cognoverit, corrigat, instituat et destituat tam in capite quam in membris, prout dictis monasteriis et personis regularibus melius viderit expedire.” SC 1411:31.

⁵³ „Propter desolationes et inopias notorias monasteriorum Ordinis nostri situatorum in regno Hungariae, eisdem compatiens generale Capitulum committit abbati de Runa, ut contributiones Ordinis iuxta facultatem locorum moderet, et ad quinquennium dumtaxat diminuat ad suae conscientiae dictamen, in ipsius generalis Capituli auctoritate plenaria.” SC 1413:60.

⁵⁴ „Conceditur per generale Capitulum abbatibus nostri Ordinis in regno Hungariae existentibus propter distantiam locorum, ut excusentur usque ad sex annos a via Capituli generalis, dummodo mittant contributiones ad dictum Capitulum anno quolibet, et contribuant expensis aliorum, ordinationibus anno praeterito editis non obstantibus quibuscumque.” SC 1413:61.

⁵⁵ „Eidem de Runa committitur per generale Capitulum, ut ad monasterium in Insula Sancti Nicolai quantocius personaliter accedens, diligenter inquirat et scrutetur, utrum frater Ioannes dictus

Az említett időszakban a magyar uralkodónak is meggyűlt a baja ercsi apátjával. 1411. január 13-án Zsigmond király Zoelio de Nassis kincstartóhoz, budai várnagyhoz, Csepel királyi sziget ispánjához, illetve alispánjához címzett oklevelében utasítja őket, hogy a király különös pártfogását és védelmét élvező Kalandai János fiát, Kornélt, vegyék a nevében pártfogásukba. Továbbá utasította őket, hogy Kornélt jogos birtokaiban és javaiban védjék meg, főleg az ercsi apáttal szemben.⁵⁶

Húsz évvel később, 1431. május 16-án ismét megemlékeztek a források ercsi apátjáról, ekkor Régenszenttamás birtok határainak újbóli kijelölésekor említették az apátot, valamint a tulajdonában lévő Ercsi település lakosait és jobbágyait.⁵⁷ György nevezetű apáttal többször is találkozunk ebben a korszakban. Először 1440. április 20-án, mikor IV. Jenő pápa közbenjárására Henrik apát helyét vette át,⁵⁸ majd néhány nappal később, május 11-én már az annata megfizetése kapcsán bukkant fel a neve.⁵⁹ 1452. január 21-én kelt az az oklevél, amely egyedülként őrizte meg az ercsi apát pecsétjét.⁶⁰ Megtudhatjuk, hogy Gergely ercsi apát és Mihály pécsi érkanonok, valamint Kornis özvegye és leánya Katalin kiegyeztek a kölcsönösen okozott károk miatt. Jól láthatóan a XV. századi forrásokban sem találkozunk gyakorta Ercsi kolostorával. A budai káptalan 1457. augusztus 14-én kiadott oklevelében is csak az egyik birtok szomszédosaként emlékezett meg a kolostor apátjáról.⁶¹

Az apátság tagjai közül kevés szerzetest ismerünk név szerint. Bátori István országbíró egyik oklevelében találkozunk „Michael litteratus de Erchy“-vel, akiről azonban semmi közelebbit nem tudunk.⁶² Valószínűleg nem volt szerzetes, mivel abban az esetben a neve előtt jelezték volna, hogy fraterről van szó.

Mátyás király többször is kísérletet tett arra, hogy a ciszterci rendet újra aktív részesévé tegye az ország eseményeinek. 1478-ban megkérte a generális káptalant, hogy toborozzanak szerzeteseket a magyarországi apátságok újbóli benépesítésére. A feladat végrehajtásával Szentgotthárd

---

Roseler, quondam abbas dicti loci, provisionem seu pensionem annuam septem florenorum auri, quam tenet a dicto monasterio rite et iuste habeat, et secundum quod super hoc repererit, auctoritate Capituli generalis faciat iustitiae complementum.” SC 1413:65.

⁵⁶ DL 87834. HERVAY 1984. 100. (csak a források felsorolásánál). KUMOROVITZ 1987. III/1. 557.; ZsO III. 29.

⁵⁷ DL 12366. KUMOROVITZ 1987. III/2. 1001.

⁵⁸ „Eugenius papa IV. episcopo Vesprimiensi mandat, ut Gregorium custodem monasterii Saxardiensis, ordinis S. Benedicti, Quinqueecclesiensis d., a conventu monasterii S. Nicolai de Erohy ordinis S. Bernardi, Vesprimiensis d. Ad abbatiam, vacantem per resignationem Hemrici abbatis, electum eidem monastreo praefaciat.” LUKCSICS 1938. 683.

⁵⁹ KÖRMENDY–KÖRMENDY–HOLL 1990. 118.; MREV III. 188.

⁶⁰ DL 88260.

⁶¹ DL 15178. „religioso fratre Gregorio abbate de Erchy”

⁶² DL 12779. KUMOROVITZ 1987. III/2.1136.

egykori apátját bízták meg.⁶³ A rend szívéen viselte Mátyás sorsát is, mivel még ugyanabban az évben a statútumokban még egy könyörgéssel is találkozhatunk a cseh és magyar királyért, Mátyásért és feleségéért, Beatrixért.⁶⁴

Maternus apát halála után, aki 1465 és 1482 között állhatott a ciszterci apátság élén, a szerzetesek elhagyták a kolostort⁶⁵ és az épületek pusztulásnak indultak. Ezután Mátyás király az ágostonosoknak ajándékozta a létesítményt. Erről az 1482. június 22-én kiállított oklevél tesz tanúbizonyságot.⁶⁶ Az új tulajdonosok lakhatóvá tették a birtokukba került kolostort, ám az uralkodó tetteről nem értesítette a pápai kúriát. Az ágostonosok utólag írtak kérvényt a pápának, attól félve, hogy elveszik tőlük a tulajdonukat. Mivel azok szervezeti felépítése különbözik az Ercsít birtokló eddigi rendekétől, így kérvényezték a monostor és az apáti cím megszüntetését. IV. Sixtus pápa eleget tett kérésüknek és ezzel a feladattal a budafelhévízi prépostot bízta meg. Ennek ellenére a címzetes ercsi apáti címet még a XXI. században is viselték világi papok.⁶⁷ A monasztikus rendek válságának köszönhetően az említett esemény nem mondható egyedinek. Többször előfordult, hogy a bencések, ciszterciek kolostorait pálosok, domonkosok, ágostonosok kapták meg.⁶⁸

1523. augusztus 15-én II. Lajos király Pécsi Balázs perjel kérésére a kolostornak adományozta Ercsi falut,⁶⁹ amit Szapolyai János is megerősített 1531. február 5-én a váci perjel kérésére. Ekkor már valószínűleg elnéptelenedett a monostor, mivel a Mohácsról Budára vonuló török had megszüntette az életet a szigeten.⁷⁰ Az épületek lassan pusztulásnak indultak, de maradványaikat – a későbbi útleírások alapján – még több, mint 300 évig látni lehetett a Duna partján.⁷¹ A romok megsemmisítéséhez az idő múlása mellett a helybeliek is hozzájárultak, mint ahogy máshol, úgy a pusztuló

---

⁶³ „Cum inscrutabilis divinae altitudinis Prudentia, per quam reges regnant, et sacrarum religionum sanctitas nutritur, gubernatur et perficitur, suae bonitatis et pietatis consilio miserit in mentem illustrissimi ac serenissimi domini nostri, domini Mathiae Hungariae, Bohemiaeque regis, ut miserabiliter languentem et pene extinctum in diversis sui inclitissimi regni monasteriis et locis regularibus sacrum Ordinem nostrum, ad pristinae sanctitatis observantiam et integritatem christiana devotione restaurari cupiat et instet, prout ex suis regalibus litteris fide dignorum relatu plenius constat, praesens generale Capitulum tanti regis summam devotionem permaximamque religionem omni reverentia et sollicitudine possibili suscipiens, amplectens et prosequens, committit venerabilibus de Charitate, de Fonte salutis” SC 1478:21.

⁶⁴ „Pro serenissimo invictissimoque domino nostro, domino Mathia, Dei gratia Hungariae Behemiaeque rege, necnon generosissima ac religiosissima domina nostra, domina Beatrice eius consortis.” SC 1478:62.

⁶⁵ ROMHÁNYI 2000.

⁶⁶ DL 29852. MREV III. 417.; HERVAY 1984. 99.

⁶⁷ A mohácsi csata utáni időkben is találkozhatunk az ercsi apáti címmel, amit világi papok használtak. KÁROLY 1901. 69.

⁶⁸ KUBINYI 1999. 246.

⁶⁹ DL 23796. BÁRTFAI 1983. 1447.

⁷⁰ MIKLÓS 2010. 100.

⁷¹ MIKLÓS 2010. 101–102.

épületek köveit itt is felhasználták: a XVII. század végén épült barokk templom is az egykori kolostor köveiből készült el. A kváderkövek és a díszes faragványok másodlagos felhasználására a II. világháború után derült fény, amikor a súlyosan megsérült plébániatemplomot helyreállították.

Ercsiből keltezett középkori oklevelek

Az Ercsi szigetén található monostor nemcsak az egyháztörténet szempontjából fontos helyszín, hanem Buda közelsége miatt az uralkodók is gyakran megfordultak itt. Az egyik első oklevél, melynek keltezése a szigethez köthető, ma Dész város levéltárában található hamisítvány, amelyen IV. Béla király neve olvasható. Az 1236. évben kelt oklevélben a király megerősíti elődje, II. András kiváltságait.⁷² Lőrinc országbíró Ercsiben kiadott okleveléről hiányzik a keltezést tartalmazó rész, Iványi Béla 1263-64 közöttinek véli.⁷³ 1266. április 27-én IV. Béla király Kelemen pápának küldött kiengesztelő levelét, amelyet arany pecséttel látott el, szintén Ercsiből címezte.⁷⁴ V. István 1270-ben kelt okleveléből is csak arról értesülünk, hogy azt Ercsiben állították ki, de a pontos dátumot nem lehet megállapítani.⁷⁵ Noha egyik oklevélben sem említik meg a király pontos szállását, biztosak lehetünk abban, hogy minden esetben a kolostorban töltötte az éjszakát. 1286. július 1-jén IV. László oklevelében is felbukkant az említett terület. Pontosabban a király beleegyezését adja, hogy rokona, Mojs mester özvegye „*terram Zopukun vocatam prope Erche existentem*“ a király nővérének, Erzsébetnek adományozza.⁷⁶ Mária 1394. január 6-án kiadott oklevelében, amit Leusták nádorhoz, vagy bírói helyetteséhez címzett, megjegyezte, hogy azt Ercsi faluban állították ki.⁷⁷

FELHASZNÁLT IRODALOM

Források:

- AOKLT – Anjou-kori oklevéltár (1301–1387). Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Preside Julio Kristó. Audiuvantibus Ladislao Blazovich, Geisa Érszegi, Francisco Makk. Szerk.: Kristó Gyula – Blazovich László – Géczi Lajos – Almási Tibor – Piti Ferenc – Sebők Ferenc – Tóth Ildikó. Budapest – Szeged 1990–
- BAKÁCS 1982 – BAKÁCS István: Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták 1002–1437. Budapest 1982.

---

⁷² DF 2592. RA I/2. 618.; WENZEL XI. 285.

⁷³ „*Datum apud insula Erche*“ DL 86764. IVÁNYI 1931. 73.

⁷⁴ „*Datum in Erchy*“ DF 289181. MES I. 534.; THEINER I. 283.; MAKKAJ–MEZEI 1960. 64.

⁷⁵ „*Datum in Erchy*“ DL 722. WENZEL XII. 33.

⁷⁶ DL 86864. WENZEL IV. 284. MES II. 214.

⁷⁷ „*in villa Erchy*“ DL 7921. ZSO I. 3276.

- BÁRTFAI 1983 – BÁRTFAI Szabó, László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig. Budapest 1983.
- CDSL I. – Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Ed. Richard Marsina. Bratislava 1971.
- CSÁNKY 1936 – Budapest történetének okleveles emlékei. Monumenta diplomatica civitatis Budapest I. (1148–1301) Csánky Dezső gyűjtését kiegészítette és sajtó alá rendezte Gárdonyi Albert. Budapest 1936.
- FEJÉR – Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Ed.: Fejér Gregorius. Budapest 2004. CD-ROM.
- IVÁNYI 1931 – IVÁNYI Béla: A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára. Szeged 1931.
- KÖRMENDY–KÖRMENDY–HOLL 1990 – KÖRMENDY József – KÖRMENDY Kinga – HOLL Béla: A magyarországi egyházmegyék javadalmainak annátái 1421–1536. Budapest 1990.
- KUBÍNYI 1888 – KUBÍNYI Ferenc: Oklevelek hontvármegyei magán-levéltárakból I. 1256–1399. Budapest 1888.
- KUMOROVITZ 1953 – KUMOROVITZ L. Bernát: Veszprémi regeszták (1301–1387). Budapest 1953.
- KUMOROVITZ 1987 – KUMOROVITZ L. Bernát: Budapest történetének okleveles emlékei (1382–1439) III. Budapest 1987.
- LUKCSICS 1938 – LUKCSICS Pál: XV. századi pápák oklevelei II. IV. Jenő pápa és V. Miklós pápa. Budapest 1938.
- MAKKAI–MEZEY 1960 – MAKKAI László – MEZEY László: Árpád-kori és Anjou-kori levelek. Budapest 1960.
- MES I–III. – Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Eds. Knauz Ferdinánd – Dedek Crescens Lajos. Esztergom 1874–1924.
- MREV I–IV. – Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis I–IV. Fraknói Vilmos – Lukcsics József. Budapest 1896–1907.
- MONVAT I/1–4. – Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia I/1–4. Ed.: Ipolyi, Arnold – Fejérpataky, László. Budapest 1887–1891.
- RA I/1–II/4. – Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica I/1. Ed. Szentpétery Imre – Borsa Iván. Budapest 1923–1987.
- SC I–III. – Statuta Capitulorum Generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786 I. Ed. Canivez, Josephus-Maria. Louvain 1933–1935.
- THEINER 1859 – THEINER, Augustinus: Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia I. (1216–1352). Romae 1859.
- WENZEL I–XII. – Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I–XII. Ed. Wenzel Gusztáv. Budapest 2003. CD-ROM.
- ZSO – Zsigmondkori oklevéltár. I–XI. (1387–1424). Eds.: Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor. Budapest 1951–2009.

Feldolgozások:

- BARDOLY 2011 – BARDOLY, István: „Itt volt e a bencés apátság?” Adalékok az ercsi monostor történetéhez. Műemlékvédelem LV. (2011) 207–213.
- BÉKEFI 1891 – BÉKEFI Remig: A pilisi apátság története I. Budapest 1891.
- BÉKEFI 1898 – BÉKEFI Remig: A pásztói apátság története I. Budapest 1898.
- BÉL 1977 – BÉL Mátyás Pest megyéről. Ed.: Ikvai Nándor. Budapest 1977.

- BODÓ–FARBAKYNÉ 2011 – BODÓ Balázs – FARBAKYNÉ Deklava Lilla: Az ercsi monostor újabb kőfaragványai. Műemlékvédelem LV. (2011) 163–184.
- BÓNIS 1957 – BÓNIS György: A somogyvári formuláskönyv. In: Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Bukarest 1957. 117–133.
- CSÁNKI 2002 – CSÁNKI Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest 2002. CD-ROM.
- DEDEK 1889 – DEDEK Crescens Lajos: A karthausiak Magyarországon. Budapest 1889.
- ENTZ 1965 – ENTZ Géza: Az ercsi bencés monostor. Művészettörténeti Értesítő 14. (1965) 241–246.
- FUXHOFFER 1858 – FUXHOFFER, Damianus: Monasteriologiae regni Hungarie I. Pestini, 1858.
- GYÖRFFY 1987 – GYÖRFFY György: Az árpád-kori Magyarország történeti földrajza II. Budapest 1987. 646.
- HERVAY 1984 – HERVAY, Ferenc Levente: Repertorium historicum Ordinis Cisterciensis in Hungaria. Roma 1984.
- HETÉNYI 1985 – HETÉNYI István: Ercsi. Fejér megyei történeti évkönyv 16. (1985) 69–127.
- HETÉNYI 1987 – HETÉNYI István: Ercsi története. Ercsi 1987. 431.
- JANAUSCHEK 1877 – JANAUSCHEK, Leopold: Originum Cisterciensium. Tomus I. Wien 1877.
- KÁROLY 1901 – KÁROLY János: Fejér vármegye története. Székesfehérvár 1901.
- KISS 2007 – KISS, Andrea: „Suburbia autem maxima sui in parte videntur prorsus esse deleta“ Danube icefloods and the pitfalls of urban planning: Pest and its suburbs in 1768–1799. In: Kovács, Csaba (ed.). From Villages to Cyberspace. Szeged 2007. 271–282.
- KISS 2011 – KISS Andrea: Árvizek és magas vízszintek a 13–15. századi Magyarországon az egykorú írott források tükrében: Megfoghatóak-e és mi alapján foghatóak meg rövid, közép és hosszú távú változások? In: Kázmér, Miklós (ed.). Környezettörténet 2. Budapest 2011. 43–55
- KISS 2012 – KISS Andrea: Dunai árvizek Magyarországon a középkori írott források tükrében. In: Kiss P. Attila – Piti Ferenc – Szabados György (eds.): Középkortörténeti tanulmányok 7. Szeged 2012. [megjelenés alatt]
- KMTL – Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Szerk.: Kristó Gyula – Engel Pál – Makk Ferenc. Budapest 1994.
- KOSZTA 2007 – KOSZTA László: Ciszterci rend története Magyarországon a kolostoralapításaik idején (1142–1270). In: Koszta, László: Írásbeliség és egyházszervezet. Fejezetek a középkori magyar egyház történetéből. Szeged 2007. 261–274.
- KUBINYI 1999 – KUBINYI András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Budapest 1999.
- LÉKAI 1991 – LÉKAI, Lajos: Ciszterciak – eszmény és valóság. Budapest 1991.
- LÖVEI 2011 – LÖVEI Pál: Újabb kövek az ercsi monostorból. Műemlékvédelem LV. (2011) 161–162.
- MAMÚL V. – Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. V. Jordánszky-kódex-kolostorépítészet. Ed. Kószeghy Péter. Budapest 2006.
- MÁLYUSZ 2007 – MÁLYUSZ Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest 2007.
- MIKLÓS 2010 – MIKLÓS Gergely: Ercsi évszázadai. Ercsi 2010.

- PARADISUM 2001 – Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon. Pannonhalma 2001.
- PETROVICS 1981 – PETROVICS István: Volt-e Szegeden bencés apátság? Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae 71. (1981) 37–43.
- PUSKELY 1998 – PUSKELY Mária: Kétezer év szerzetessége. Szerzetesség- és művelődéstörténeti enciklopédia. 1. A-K. Budapest 1998.
- ROMHÁNYI 2000 – ROMHÁNYI Beatrix: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Katalógus. Budapest 2000. CD-ROM
- RUPP 1870 – RUPP Jakab: Magyarország helyrajzi története I. Pest 1870.
- SOLYMOSI 1996 – SOLYMOSI László: A bencés konventek hiteleshelyi oklevéladásának kezdetei. In: Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve. Vol. 1. Pannonhalma 1996. 481–498.
- TÖRÖK–LEGEZA 2001 – TÖRÖK József – LEGEZA László: Kartauziak. Budapest 2001.
- VIDA 2011 – VIDA, Beáta: Fundačný proces rehole cistercitov v Uhorsku. Kultúrne dejiny 1. (2011) 7–32.
- WERTNER 1898 – WERTNER Mór: Az Áprádkori nádorok genealogiája. Turul 1898/3. 73–78.
- WITKOWSKI 2011 – WITKOWSKI, Rafal: Praedicare manibus. Zakon kartuzów w Europie Środkowej od początku XIV do połowy XVI wieku. Analecta Cartusiana 285. (2011)
- ZSOLDOS 2011 – ZSOLDOS Attila: Magyarország világi archontológiája. Budapest 2011.

MELLÉKLET

Ercsi monostorának ismert apátjai, illetve perjele

János – 1225. december 24.⁷⁸

Henrik – 1332–1337⁷⁹

Johannes Roseler –1413 előtt⁸⁰

Henrik – 1440. április 20.⁸¹

Gregorius – 1440. április 20⁸² – 1465. augusztus 21.⁸³

Maternus – 1482. június 22. előtt⁸⁴

Pécsi Balázs – 1523. augusztus 15.⁸⁵

Illés – 1537⁸⁶

1452. január 21., Ercsi⁸⁷

Gergely ercsi apát vallja, hogy ő Kornis* Mihály pécsi örkanonokkal, meg Kornis özvegyével és leányával fogott bírák közbenjárására kiegyezett az ő Ercsi birtokán és a Kornisok Pest megyei Éty birtokán élő jobbágyok között történt különböző hatalmaskodások, károkozások ügyében. Az oklevelet Gergely saját kezével állította ki és pecsétjével erősítette meg.

Papíron, a szöveg alatt zöld viaszba nyomott gyűrűspecséttel. DL 88260. (Esterházy cs. hercegi ágának levéltára, Repositorium 47-K-23.)

„Ego frater Gregorius abbas de Erchy fateo[r ...]ra honorabili viro domino Michaele custode et canonico ecclesie Quinqueecclesiensis et nobilebus [dominabus] relicte Kornis et domina Katherina filia eiusdem Kornis tali modo concordasse seu talem [fecimus] concordie in unionem, quod usque inpresentiarum vel usque ad istud tempus quitquid lites aut controversiones, iniurie, dampni seu obprobrii materia inter me et dominum custodem ac

⁷⁸ MES I. 275. CDSL I. 306. WENZEL XI. 128. DL 117.

⁷⁹ MONVAT I/1. 196.

⁸⁰ SC 1413:65.

⁸¹ LUKCSICS 1938. 683.

⁸² LUKCSICS 1938. 683.

⁸³ DL 16160. A két időpont közötti adatok: 1440. május 11. (KÖRMENDY–KÖRMENDY–HOLL 1990. 118. MREV III. 188.), 1452. január 21. (DL 88260.), 1457. augusztus 14. (DL 15178.)

⁸⁴ MREV III. 417.

⁸⁵ RUPP 1870. 254.

⁸⁶ RUPP 1870. 254. KÁROLY 1901. 69. Károly további címzetes apátokat is felsorolt: Saluci Octavius győri kanonok (1671), János (1676. június 17.), Routa Domonkos gróf (1684. június 26.), Kun László veszprémi éneklőkanonok (1685. július 19.), Csanaky Mihály (1695. április 12.).

⁸⁷ A melléklet egy eddig publikálatlan oklevél, amely egyedülként őrizte meg Ercsi apátjának pecsétjét.

* Vö. Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). (Tanulmányok Pécs történetéből 17.) Pécs 2005. 395.

nobiles dominas, matrem et Katherinam sororem suas** vel iobagiones ipsorum universos de Eth ab una et me Gregorium abbatem parte ab altera seu iobagiones meos universos in eadem possessione mea Erchy commorantes exorte et suscite fuerant, iuxta dispositionem proborum et nobilium virorum pacem partium zelantium omnia predicta sopiendo et predictum dominum custodem ac nobiles dominas super omnibus iniuriis, nocomentis, dampnis seu quibusvis litium processibus seu malorum generibus quittos et expeditos relinquendis, tali vinculo seu obligamine mediante, quod quandocumque predictas lites et iniurias, dampna, nocomenta ac alia quavis similia usque in hodiernum facta seu factas, in quibus eisdem condescendimus, suscitare nitarer seu niteremur, mox et incontinenti in duodecim marcis denariorum contra eundem dominum custodem et nobiles dominas ac iobagiones ipsorum solum vigore presentium, ut convictamur seu convicti debeamus eo facto, dempto officialibus ipsorum ad hec deputatis vel deputandis require valeant atque possint. Contrarium vero si fecerint et coram aliquo iudice, ecclesiastico videlicet et seculari eos in causam atraxerint, extunc pro pena debita sex marcis denariorum ante litis ingressum solvere seu deponere teneantur presentium per vigorem. Presentes autem ad firmandam, roborandam et inviolabiliter observandam predictam dispositionem presenti cyrographo nostro propria manu scripto sigillo, quo nostro consignato, sepesepius dictis honorabili domino Michaeli custodi et nobilibus dominabus pro memoria et stabilitate supradicti obligaminis tamen factum iurium possessionariarum concernens. Hoc etiam adiecto, quod quandocumque contingeret sepeditos dominum custodem et dominas vel homines seu iobagiones ipsorum aliqua dampna, iniurias, nocomenta vel similia predicto domino abbati vel domui sue seu iobagionibus suis universis inferre que vel quas sine litium processibus pertransire nollet seu nollent, extunc idem dominus Gregorius abbas vel iobagiones sui predictas iniurias, dampna seu quavis similia non alias, nisi requisito domino custode et dominabus seu dedimus et contulimus. Datum in Erchy predicta, in festo Beate Agnetis virginis et martyris, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo.”

** Az eredetiben: suas.

Die Geschichte des Klosters in Ercsi

Viele Wissenschaftler befassten sich mit der Geschichte des Dorfes Ercsi und des Klosters Sankt Nikolaus nebenan auf der Donauinsel, z. B. Leopold Janauschek, Damján Fuxhoffer, Mátyás Bél, Flóris Rómer. Die diesbezüglichen Forschungen von Géza Entz wurden in der Zeitschrift „Műemlékvédelem“ (Denkmalschutz) im Jahr 2011 durch Pál Lővei, Ernő Marosi, István Bardoly ausführlich untersucht. István Hetényi und Gergely Miklós veröffentlichten eine Monografie zu diesem Thema.

Die Abtei wurde als Stammkloster – wahrscheinlich hatte die Kirche ursprünglich drei Schiffe und zwei Türme – vom Patron und Schutzherrn Palatin Tamás gestiftet, über den eine Urkunde von König Béla IV. aus dem Jahre 1269 berichtet. Nach Meinung von Ferenc Levente Hervay und Beatrix Romhányi schenkte es König András II. den Zisterzienser-Mönchen, aber diese wurden bald vertrieben. Auf Wunsch des Königs Béla IV. gab es der Papst dem Karthäuser-Orden. Nach den Verwüstungen durch die Tataren (1241–1242) befand sich die Abtei in einem Zustand des Zerfalls. Papst Innozenz IV. betraute 1253 wieder die Zisterzienser, genauer gesagt den Abt von Topolice, mit der Wiederbelebung des Klosters. Es wurde trotzdem im Verlauf der Jahrhunderte mehrmals verwüstet und von den Mönchen verlassen. Über das spätere Schicksal des Klosters ist wenig bekannt, aber unter König Mátyás I. wurde es Eigentum der Augustiner.